

повестку дня включити вопрос о разработке нового междисциплинарного направления исследований в области туризма – туристской лимологии.

1. Географические границы / Б.Б. Родоман (ред.), Б.М. Эккель (ред.), Н.С. Касимов и др. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 128 с.
 2. Колосов В. Теоретическая лимология: новые подходы / В. Колосов // Международные процессы: Интернет-ресурс журнала. - 2003. - Т. 1, № 3(3). [Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/three/004.htm>. Проверено 12.09.2010 г.].
 3. Колосов В.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география / В.А. Колосов, Н.С. Мироненко. - М.: Аспект Пресс, 2001. – 479 с.
 4. Круизы дают Петербургу 80% туристов // RATANews: электронная газета Российского союза туриндустрии. – 2010. – 24 сентября [Режим доступа: http://www.ratanews.ru/news/news_24092010_3.stm. Проверено 27.09.2010 г.].
 5. Мироненко Н.С., Сорокин М.Ю. Факторы сжатия географического пространства / Н.С. Мироненко, М.Ю. Сорокин // География. - 2001. - № 48. [Режим доступа: <http://geo.1september.ru/2001/48/2.htm>. Проверено 27.09.2010 г.].
 6. Arreola D.D., Curtis J.R. Tourist Landscapes / D.D. Arreola, J.R. Curtis // U.S.-Mexico Borderlands. Historical and Contemporary Perspectives / Oscar J. Martinez (ed.). - Wilmington: SR Books (Jaguar Books on Latin America, 11), 1996. - P. 236–243.
 7. Paasi A. Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border / A. Paasi. - New York: John Wiley & Sons Inc., 1996. - 376 p.
 8. Smith S.L.J. A method for estimating the distance equivalence of international boundaries / S.L.J. Smith // Journal of Travel Research. - 1984. - Vol. 22, № 3. - P. 37-39.
 9. Timothy D.J. Relationships between Tourism and International Boundaries / D.J. Timothy // Tourism and borders: contemporary issues, policies and international research. New direction in tourism analysis / H. Wachowiak (ed.). - Burlington: Ashgate, 2008. – P. 9-18.
- Список интернет-источников
10. Берлинская стена [Режим доступа: <http://mosintour.ru/city.asp?Id=14&Id2=1105>. Проверено 9.09.2010]
 11. Досуг в Саудовской Аравии [Режим доступа: <http://venividi.ru/node/9564>. Проверено 22.11.2010].
 12. Ивангород [Режим доступа: <http://venividi.ru/node/13228>. Проверено 22.11.2010].
 13. Мост короля Фахда между Бахрейном и Сайдовской аравией – одно из чудес света [Режим доступа: <http://venividi.ru/node/15554>. Проверено 22.11.2010].

УДК 338.40

Свірідова Н.Д.

ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Як показує практика, індустріальний туризм є дуже прибутковим, адже він викликає неабиякий інтерес серед туристів. Позитивний вплив індустріального туризму на розвиток регіонів у зарубіжних країнах є очевидним, адже ті регіони, які раніше вважалися не цікавими з точки зору туризму стали всесвітньо відомими туристськими центрами. Цей вид туризму являється дуже перспективним для промислових регіонів, на території яких розташовано декілька підприємств.

Как показывает практика, индустриальный туризм является прибыльным, так как он вызывает интерес среди туристов. Положительное влияние индустриального туризма на развитие регионов в зарубежных странах является очевидным, потому что те регионы, которые раньше считались не интересными с точки зрения туризма стали всемирно известными туристическими центрами. Этот вид туризма является перспективным для промышленных регионов, на территории которых расположены предприятия.

As practice shows, industrial, tourism is profitable, it makes an interest for tourists. The positive influence of industrial tourism for regional development in foreign countries is obvious, because the regions that were previously considered not interesting from the standpoint of tourism have become world famous tourist destination. This kind of tourism is promising for the industrial regions, in which the plants are located.

Вступ. Феномен індустріального туризму є недостатньо висвітленим в українській та російській літературі. Він частіше ототожнюється з поняттям «діловий туризм», який означає поїздки зі службовою метою. Але більшість зарубіжних авторів розглядають поняття індустріального туризму набагато ширше. Деякі з них вважають, що індустріальний туризм припускає проведення екскурсій по працюючих підприємствах і надає можливість туристам стати учасниками процесу виробництва. Інші стверджують, що індустріальний туризм – це відвідування об'єктів промислової спадщини, тобто непрацюючих підприємств, пристосованих для туристів та музеїв. І незначна кількість вчених припускає, що поняття індустріальний туризм вміщує обидва варіанти: тобто відвідування як працюючих підприємств, так і компаній, що призупинили процес виробництва та відкрили свої двері для туристів.

Досвід зарубіжних країн показує, що поряд з іншими видами туризму індустріальний туризм користується попитом серед туристів. Він приносить вигоду не тільки туроператорам, але й підприємствам, на яких проводяться екскурсії. Це тягне за собою підвищення конкурентоспроможності компаній, що надають туристичні послуги, і, отже зростає розмір податків, що ці підприємства сплачують до державної казни. А це означає, що поряд із розвитком індустріального туризму розвивається і регіон, на території якого розташовані туристичні об'єкти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню сутності, ролі та значення індустріального туризму для соціально-економічного регіону присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних авторів, а саме: Алейнікової Г.М.; Боголюбова В.С.; Богомоллова Є.С.; Гельберта Д.; Доде Т.Н.; Калиновського К.М.; Кифяка В.Ф.; Котлера П.; Литвиненко О.Б.; Міграян О.О.; Мініч І.М.; Петрова В.В.; Симонсона Л.Р.; Стеванса Т.; Федорченка В.К.; Школи І.М. та інш.

Мета публікації – дослідження теоретичних аспектів та визначення соціально-економічної сутності індустріального туризму.

Виклад основного матеріалу. Індустріальний туризм є недостатньо вивченою темою у вітчизняній літературі. Крім того, відсутні чіткі концепції й визначення даного поняття. Однак, у закордонній літературі термін «індустріальний туризм» освітлений більш докладно й має різні значення. Зокрема, у США термін «індустріальний туризм» використовується, коли мається на увазі комерційний підхід до туризму, що максимізує повернення інвестицій. Із цього погляду індустріальний туризм припускає маркетинг туризму як продукт для масового споживання [67].

Дуже часто один феномен визначається різними термінами. У деяких випадках це виглядає, як мовне розходження: «industrial tourism» (англійська), «Industrietourismus» (німецька), «tourisme industriel» (французька), «industriële toerisme» (голландська), «turismo industrial» (іспанська), «turismo industriale» (італійська). Однак, виявляється, що в деяких країнах індустріальний туризм припускає відвідування діючих підприємств, тоді як в інших країнах він відноситься до відвідування промислової спадщини (не працюючих підприємств), або охоплює обидва значення.

Так, у Франції «tourisme industriel» припускає відвідування діючих підприємств, а в Німеччині «Industrietourismus» – це знайомство із промисловою спадщиною. В інших країнах термін «індустріальний туризм» зовсім не використовується. Замість нього мають місце нейтральні визначення типу «відвідування підприємств» або «тури по фабриках». Головною перевагою цих визначень є те, що вони не мають прямого відношення до туризму й дозвілля туриста й, таким чином, припускають різні мотиви відвідувань підприємства (навчання, обмін досвідом і т.д.). Інші застосовують поняття «промислові відвідування», маючи на увазі подорожі з освітніми й професійними мотивами. У Японії використовується термін «огляд промислових визначних пам'яток» як синонім відвідувань працюючих підприємств.

Індустріальний туризм часто розглядається як різновид туризму з освітніми цілями, що передбачають удосконалення знань туристів у різних сферах. У своєму емпіричному вивченні визначних пам'яток індустріального туризму Елспет Фрю затверджує, що «індустріальний туризм припускає відвідування туристами діючих промислових об'єктів, де основна діяльність підприємства не є туристично орієнтованою». «WES consult» визначає поняття «індустріальний туризм», як заняття, що відносяться до туризму й мають перед собою мету залучити відвідувачів, зацікавлених у дослідженні працюючих та не працюючих підприємств [19, с. 5]. Маркон бачить відвідування діючих компаній як одну із трьох категорій «економічних відкриттів», а відвідування музеїв і наукових центрів називає «науковим туризмом» і «промисловою туристичною спадщиною» [7]. Сворбрук дає визначення поняттю «індустріальний туризм», як «відвідування працюючих фабрик з метою побачити виробництво в дії, головним чином промислові об'єкти» [17, с. 25].

Йель описує індустріальний туризм як «безперервний виробничий процес», тоді як Додд і Біготте описують індустріальний туризм як «відвідування споживачами виробничого об'єкту, що включає освітні тури на підприємстві й апробацію виробленого продукту» [20, с. 142; 5, с. 47]. Таким чином, Йель обмежує індустріальний туризм як відвідування виробничих підприємств, а Додд і Біготте припускають, що відвідувачі можуть «спробувати продукт», що також має обмеження. Додд і Біготте також не згадують виробництво послуг у визначенні й припускають, що відвідувач повинен бути «споживачем» даного продукту.

Інші автори використовували наступні терміни для визначення індустріального туризму:

- «аграрний туризм» – екскурсії на підприємстві, що вирощує і/ або обробляє рослини або тварин і яке також прагне залучити відвідувачів до спостереження за виробництвом сільськогосподарських об'єктів, і/ або купувати продукти, вироблені або одержувані підприємством» [16, с. 20];
- «ночівлі на фермі» – гості спостерігають, а іноді й беруть участь у сільськогосподарській діяльності» [10, с. 341];
- «виноробний туризм» – відвідування виноградників, винних льохів, винних фестивалів і шоу, дегустація вин [17, с. 269];
- «демонстрація виробництва» – приклади демонстрації виробництва включають екскурсії в банках, телефонних компаніях, на промислових підприємствах» [16, с. 10];
- «робочі місця» – спостерігати й розуміти операції на робочих місцях інших людей, і придивлятися до продуктів або пам'ятних подарунків від компанії» [20, с. 517];
- «заводський туризм – відвідування діючих заводів, з метою побачити промисловість у дії» [17, с. 51].

Кожний із цих термінів має свої обмеження, оскільки вони не охоплюють весь спектр можливих варіантів індустріального туризму. Наприклад, терміни «аграрний» і «виноробний» туризм мають обмеження, оскільки вони спрямовані тільки на сільськогосподарську галузь, у той час як заводський туризм обмежений тим, що він зосереджений головним чином на обробній промисловості.

Маккенелл, однак, заявляє, що всі у світі підприємства можуть стати туристською визначною пам'яткою, якщо вони будуть цього прагнути [16, с. 9]. Елспет Фрю застосовує схожий підхід, затверджуючи, що «індустріальний туризм» повинен розглядатися як «сектор», а не як промисловість [9, с. 55]. Термін «індустріальний» був обраний, тому що він описує, що на відвідуваному об'єкті виконується робота. Результатом цієї роботи є виробництво товарів і/ або послуг. Це визначення базується на Стандартній промисловій класифікації поняття «індустрія», яка показує, що індустрія не тільки включає традиційні промислові об'єкти гірської промисловості й будівництва; сільське, лісове господарство й рибний лов; транспортну систему й систему комунікацій; електричне, газове й санітарне обслуговування; але вона також включає сферу послуг: роздрібну й оптову торгівлю; фінанси, страхування й нерухомість (рис. 1.). Це саме те значення, що застосовується у визначенні «індустріальний туризм». Таким чином, промислові об'єкти, задіяні в індустріальному туризмі можуть виробляти товари й/ або послуги, можуть мати будь-яку кількість працівників, процеси можуть бути як автоматизованими, так і трудомісткими. Організація може мати будь-яку форму власності.

Шмідт підкреслює, що прямий зв'язок між промисловістю й туризмом є новим феноменом, тому що раніше ці два терміни розглядалися як два зовсім протилежних поняття. Промисловість, як правило, зв'язували із

забрудненням навколишнього середовища, шумом, суєтою, роботою й «сірістю». З іншого боку, туризм мав зовсім інші значення, такі як недоторкане навколишнє середовище, спокій, відпочинок, вільний час і т.д. Ці поняття, звичайно, більше не відповідають дійсності: змінилася не тільки промислова діяльність, але й поведження туристів. Поїздки по місту стають усе більше й більше важливими, і це не спокій і відпочинок, які залучають туристів під час відвідування міста: скоріше, навпаки, вони хочуть бути в «гущавині подій» [15, с. 15].

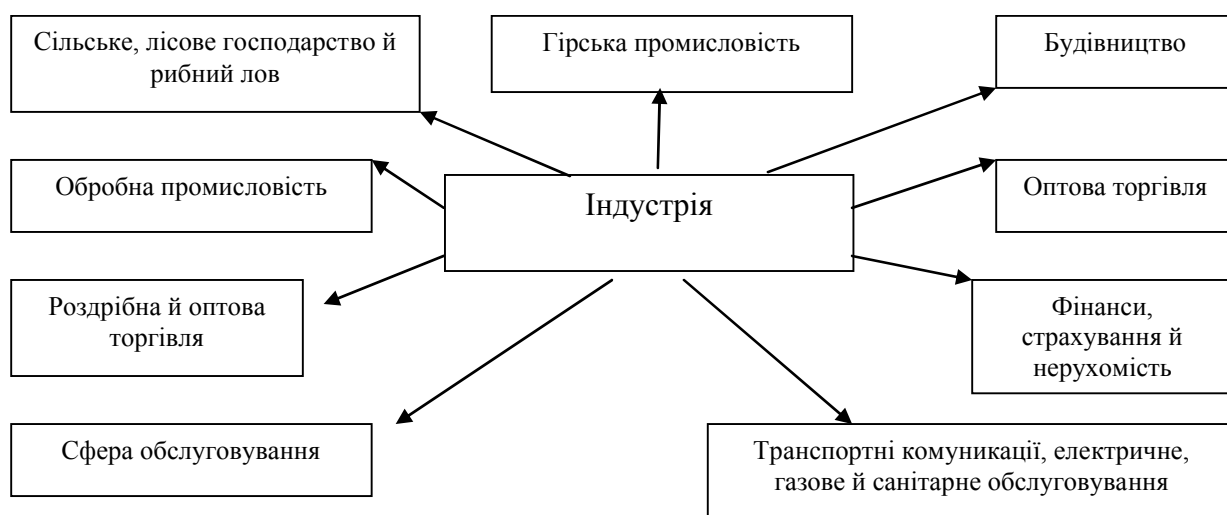

Рис. 1. Класифікація терміна «індустрія», що заснована на Стандартній промисловій класифікації, джерело: [12, с. 12]

Щоб відрізнити об'єкти індустріального туризму від інших видів туризму, необхідно враховувати «основний» бізнес організації, що підтримує підприємство на плаву [18, с.12]. Використання терміна «основний» походить від припущення Котлера й Амстронга, що основний продукт це «основні переваги, які здобуває споживач із покупкою товару» [15, с. 274]. Однак основною метою об'єкту індустріального туризму є виробництво товарів не туристичного призначення. Шотландська туристична рада затверджує, що туристичний об'єкт повинен бути відкритим для публіки без попереднього запису. Однак деякі об'єкти індустріального туризму повинні бути заброньовані заздалегідь, для того, щоб зробити необхідну підготовку для мінімальної взаємодії екскурсантів з виробництвом.

При розгляді концепції індустріального туризму необхідно мати уявлення про його взаємозв'язок з іншими видами туризму. Індустріальний туризм може розглядатися як одна з форм туризму, при якому люди подорожують, тому що вони «мають особливий інтерес до певного регіону або до певного місця призначення» [14, с. 195]. Індустріальний туризм часто асоціюється з пізнавальним туризмом, сільським туризмом, діловим туризмом, культурним туризмом, що припускає відвідування промислової спадщини. Як вказувалося вище, індустріальний туризм можна розглядати як різновид пізнавального туризму. Пізнавальний туризм є таким видом

туризму, при якому відвідувачі мотивовані на поїздки, де навчання є їхньою основною метою [14, с. 18]. Освітні поїздки передбачають можливість вивчити обраний туристичний об'єкт із перших рук і познайомитися з незнайомим середовищем у сполученні із кваліфікованим навчанням. Пізнавальний туризм може включати відвідування одного місця призначення, може тривати від декількох днів до декількох місяців, і може бути відносно формальним або неструктурованим [14, с. 20].

Поняття «індустріальний» і «пізнавальний» туризм мають загальні риси, коли мова йдеться про відвідування об'єктів, які виробляють товари й/ або послуги нетуристичного призначення, але, відвідуючи об'єкт, туристи одержують певний досвід. Розрізняють два види пізнавального туризму на промисловому об'єкті. Перший припускає екскурсію як обов'язкову частину офіційної програми навчання (наприклад, поїздка на завод у рамках університетського проекту по методах виробництва), а другий може виникнути випадково та не входити до складу структурованої програми навчання.

Культурний туризм припускає відвідування культурних місць, з метою довідатися про інші народи, спосіб життя, традиції і мистецтво неформальним способом, за допомогою якого надається можливість довідатися про самобутність цих культур та їхній історичний контекст [17, с. 6]. Культурний туризм припускає відвідування туристами історичних пам'яток і будинків [10]. У контексті культурного туризму індустріальний туризм має місце, коли туристи відвідують діючий промисловий об'єкт для ознайомлення з досягненнями людства. Наприклад, туристи можуть бути зацікавлені у відвідуванні електростанції, що генерує електрику з бурого вугілля. Ця операція демонструє деякі наукові (тобто, культурні) переваги, і вона має деяке новаторське значення.

Одним із різновидів культурного туризму може бути відвідування промислової спадщини – не діючих підприємств [8, с. 342]. Йель підкреслила розходження між індустріальним туризмом і екскурсіями по об'єктах промислової спадщини. Різниця в тім, що, відвідуючи об'єкти промислової спадщини, туристи знайомляться з устаткуванням, процесами, спорудами й способом життя минулих років, тоді як індустріальний туризм припускає знайомство із сучасними виробничими процесами. Вона припустила, що іноді ці два поняття можуть доповнювати один одного, у випадках, коли сучасний завод вирішує відкрити музей історії промисловості, а також пропонує відвідувачам екскурсії по існуючих промислових об'єктах [20, с. 143].

Індустріальний туризм містить також елементи сільського туризму. Наприклад, об'єктом сільського туризму може бути ананасовий завод, де вирощують та обробляють ананаси. Цей вид діяльності може розглядатися як агробізнес туризму, де бізнес був механізований, щоб зробити його комерційно вигідним.

Сільський туризм також містить у собі поняття агротуризму, де активні, працюючі господарства виконують первинні сільськогосподарські

функції в тій або іншій формі туристичного бізнесу [12, с. 204; 7, с. 12]. Туристичний бізнес, як правило, забезпечує проживання й харчування для відвідувачів і, як і сільський туризм, дає можливість відвідувачам взяти участь у якому-небудь аспекті діяльності ферми, таких як спостереження за обробкою сільськогосподарської продукції або за різними сільськогосподарськими методами виробництва.

Різновидом сільського туризму є також екскурсії по виноградниках. Додд описує цей вид туризму, як відвідування виноробень, які надають людям можливість довідатися більше про виноробство, скоштувати вина, які виготовляються на заводі, а також придбати вино й інші товари, що продаються в дегустаційному залі. Якщо екскурсія по винзаводу включає відвідування місця, де виробляється вино (тобто, виноградників) і / або місця, де вино зберігається в пляшках, те цей вид туризму може бути різновидом індустріального туризму [6, с. 35].

У російській літературі індустріальний туризм ототожнюється з діловим туризмом. Так, вчений Балабанов визначає термін «діловий туризм» як поїздки бізнесменів до іншої країни з діловими цілями [2, с. 150].

Вавілова стверджує, що до ділового туризму відносяться поїздки зі службовими цілями без одержання доходів у місці перебування [3, с. 18].

Українські вчені також асоціюють поняття «діловий туризм» з терміном «індустріальний туризм». Так, Федорченко вважає, що діловий туризм – це тимчасове відрядження або поїздка зі службовою метою, включаючи поїздки для участі в конференціях, конгресах тощо, без отримання прибутків у місцях відрядження [11, с. 25].

Киפק дає визначення діловому туризму як обслуговування клієнта під час виконання ним професійних обов'язків як за місцем проживання, так і в інших регіонах, що дозволяє більш якісно і з меншими витратами організувати свою діяльність або поїздку [4, с. 280].

Тобто, індустріальний туризм є різновидом ділового в тому випадку, коли мають місце виставки, ярмарки й будь-якого роду бізнес-поїздки. Під час перебування екскурсантів на підприємстві відбувається огляд виробленої продукції, а також спостереження за процесом виробництва.

Висновок. Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що вчені всього світу не дають чіткого визначення поняттю «індустріальний туризм». Існують значні розбіжності в термінології. Тому доцільним було б узагальнити всі наявні поняття й визначити термін «індустріальний туризм». Отже, індустріальний туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання, що припускає відвідування підприємств будь-якого виду діяльності (у тому числі й туристично не орієнтованої), а також промислової спадщини з пізнавальними, освітніми, діловими й культурними цілями.

1. ГОСТ 28681.1-95 Туристично-екскурсійне обслуговування.

2. Балабанов И.Т., Балабанов А.И. Экономика туризма. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 176с.

3. Богомолова Е.С. Организация и регулирование туристско-рекреационного комплекса региона. Монография. – Майкоп, 2005. – 153с.
4. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Книги – XXI, 2003. – 300с.
5. Розвиток туристичного бізнесу регіону / за ред. Школи І.М.- Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 292с.
6. Dodd T., Bigotte V. "Perceptual Differences Among Visitor Groups to Vineries". Journal of Travel Research, 35 (3), 1997. – 89 p.
7. Gelbert D. Company Museums, Industry Museums and Industrial Tours: A Guidebook of Sites in the United States that are Open to the Public. Jefferson, NC: McFarland and Company Inc., 1995. – 257 p.
8. Menzies A. Insights: Industrial Tourism. London: English Tourist Board, 1989. – 469 p.
9. Mitchell M.A. and Orwig R.A. Consumer experience tourism and brand bonding. Journal of Product and Brand Management. Publisher: MCB UP Ltd., Vol. 11 No. 1 2002. – 57 p.
10. Pearce P.L. "Farm Tourism in New Zealand: A Social Situation Analysis". Annals of Tourism Research, 17, 1990. – 352 p.
11. Peumans D. Economisch-geografische analyse van het Industrieel Toerisme in Limburg. Universiteit Hasselt, 2006. – 456 p.
12. Pizam A. and Pokela J. "The Vacation Farm: A New Form of Tourism Destiantion". In D. Hawkins (ed.), Tourism Marketing and Management Issues, 203-216. Washington DC: George Washington Press, 1980. – 312 p.
13. Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review., 1998. – 90 p.
14. Read S.E. "A Prime Force in the Expansion in the Next Decade: Special Interest Travel". In D.E. Hawkins, E.L. Shafer and J.M. Rovelstad (eds.), Tourism Marketing and Management Issues, 193-202. Washington DC: George Washington University, 1980. – 355 p.
15. Schmidt D. Industrie-Tourismus: Moeglichkeiten and Grenzen einer Anwendung auf ausgewahlte Gemeinden der Landkreise Coburg, Kronach und Lichtenfels, Bayreuth. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung, 1988. – 363 p.
16. Stevens T. "Work watching: The Growth of Industry Tourism". Leisure Management, 8 (12), 1988. – 49 p.
17. Swarbrooke J. The Development and Management of Visitor Attractions. Oxford: Butterworth Heinemann, 1995. – 102 p.
18. Van den Berg et al. City and Enterprise; Corporate Community Involvement in European and US Cities. Euricur Series, Ashgate, Aldershot, 2003. – 236 p.
19. WES Consult, 2005. Cited from Peumans, D. 2006. – 176 p.
20. Yale P. From Tourist Attractions to Heritage Tourism. Huntingdon: Elm Publications, 1991. – 142 p.

УДК 911.3

Смирнов І.Г.

МІЖНАРОДНА ТУРИСТИЧНА СИСТЕМА „ВСЕ ВКЛЮЧЕНЕ”: ЛОГІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Представлено особливості, переваги та проблеми однієї з сучасних ефективних технологій готельно-ресторанного обслуговування туристів. Розкрито логістичні особливості системи „Все включене”, зокрема узгодження обсягу закупівель необхідної сировини та готових виробів з величиною та структурою туристопотоку, що обслуговується. Звернуто увагу на передовий досвід готелів Туреччини в розвитку системи „Все включене” та запропоновано напрямки впровадження цієї системи в Україні, зокрема в Криму та в Карпатському регіоні.

Represented peculiarities, advantages and problems of modern effective technology of hotel-restaurant service in touristic branch. Shown logistics side of all inclusive system, espe-